

SEMANTIC AND MORPHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF TOURISM
TERMINOLOGY

Olimova Muhabbat Ikromjon kizi

A second-year master's student at Andijan State Institute of Foreign Languages

O'ZBEK VA INGLIZ TILLARIDA TURIZM TERMINOLOGIYASINING QIYOSIY-
LINGVISTIK TADQIQI

Olimova Muhabbat Ikromjon qizi

Andijon davlat chet tillar instituti 2-kurs magistranti

Annotatsiya : Mazkur maqolada zamonaviy tilshunoslikning dolzarb yo'nalishlaridan biri bo'lgan sohaviy terminologiya, xususan, turizm terminlarining o'zbek va ingliz tillaridagi lisoniy xususiyatlari tadqiq etiladi. Maqolada turizm terminologiyasining shakllanish manbalari, ularning leksik-semantik va strukturaviy qurilishi qiyosiy tahlil qilingan. Shuningdek, xalqaro turizm terminlarining o'zbek tiliga tarjima qilinish strategiyalari va bu jarayonda yuzaga keladigan leksik-semantik tafovutlar tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: turizm diskursi, terminologiya, qiyosiy tahlil, etimologiya, semantik maydon, tarjima transformatsiyasi, ekvivalentlik.

Abstract: This article examines the linguistic features of tourism terminology in Uzbek and English, which is one of the important areas of modern linguistics. The article analyzes the sources of tourism terminology formation, their lexical-semantic and structural construction. It also discusses translation strategies of international tourism terms into Uzbek and semantic differences arising in this process.

Keywords: tourism discourse, terminology, comparative analysis, semantic field, translation transformation, equivalence.

I. KIRISH

Global dunyoda turizm nafaqat iqtisodiy drayver, balki madaniyatlararo muloqotning asosi sifatida namoyon bo'lmoqda. O'zbekiston Respublikasining turizm salohiyatini oshirish borasidagi islohotlar, xususan, Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasida belgilangan vazifalar soha terminologiyasini ilmiy asosda tartibga solishni taqozo etmoqda. Turizm terminologiyasi o'ta dinamik tizim bo'lib, u doimiy ravishda yangi lisoniy birliklar bilan boyib bormoqda. Ingliz tili global turizm industriyasida dominant til bo'lganligi sababli, uning o'zbek tili terminologik qatlamiga ta'sirini o'rganish ham nazariy, ham amaliy ahamiyatga ega.

II. TADQIQOT METODOLOGIYASI

Ushbu tadqiqot jarayonida qiyosiy-lingvistik tahlil, komponent tahlil va chog'ishtirma metodlardan foydalanildi. Ingliz va o'zbek tillaridagi turizm terminlarining o'zaro muvofiqlik darajasi leksik-semantik maydonlar doirasida o'rganildi. Tadqiqot obyekti sifatida ingliz va

o'zbek tillaridagi lug'atlar, turistik xizmat ko'rsatish portallari va sohaviy adabiyotlardagi 200 dan ortiq terminlar tanlab olindi.

Turizm terminologiyasi zamonaviy tilshunoslikda sohaviy terminologiyaning muhim va faol rivojlanayotgan qatlamlaridan biri hisoblanadi. Turizm sohasining xalqaro xarakterga ega ekanligi ushbu terminlar tizimining ko'p manbali bo'lishini taqozo etadi. O'zbek va ingliz tillaridagi turizm terminologiyasi shakllanish jihatidan bir-biridan farq qiluvchi, biroq o'zaro uzviy bog'liq bo'lgan manbalarga tayanadi. Ingliz tilidagi turizm terminlarining katta qismi tarixan lotin va fransuz tillaridan kirib kelgan. Bu holat Yevropa madaniyatida sayohat va turizm an'alarining erta shakllanganligi bilan izohlanadi. Masalan, *tour, hotel, restaurant, reservation* kabi terminlar dastlab fransuz tilida yuzaga kelib, keyinchalik ingliz tili orqali xalqaro termin sifatida mustahkamlangan. O'zbek tilida esa turizm terminologiyasi nisbatan kechroq, asosan XX asr oxiri va XXI asr boshlarida shakllandi. Bu jarayonda ingliz tili asosiy donor til vazifasini bajardi. Shu bilan birga, o'zbek tilining ichki imkoniyatlari asosida ham milliy terminlar yaratildi.

1-jadval

O'zbek va ingliz tillarida turizm terminlarining shakllanish manbalari

Manba turi	Ingliz tilidagi terminlar	O'zbek tilidagi terminlar
Xalqaro terminlar	tourism, hotel, visa	turizm, viza
O'zlashma terminlar	resort, transfer	transfer, charter
Milliy birliklar	—	mehmonxona, sayyoh

Jadvaldan ko'rinadiki, ingliz tilida turizm terminologiyasi tarixiy va xalqaro manbalarga tayansa, o'zbek tilida bu tizim asosan o'zlashma va milliy birliklar hisobiga boyib bormoqda.

III. TURIZM TERMINLARINING STRUKTURAVIY-SEMANTIK XUSUSIYATLARI

Turizm terminologiyasi bir necha yirik semantik maydonlarni o'z ichiga oladi:

1. **Transport terminlari:** *charter flight, transfer, shuttle bus.*
2. **Joylashtirish (Accommodation) terminlari:** *check-in, double room, full board.*
3. **Ekskursiya va servis terminlari:** *sightseeing, tour operator, voucher.*

Strukturaviy jihatdan ingliz tilidagi turizm terminlari ko'pincha **kompozitsiya (so'z qo'shish)** usulida hosil bo'ladi (*ecotourism, travel-agency*). O'zbek tilida esa bunday terminlar asosan **tahliliy usulda**, ya'ni so'z birikmalari orqali ifodalanadi (*barqaror turizm, ichki turizm*). Turizm terminlarining strukturaviy qurilishi o'zbek va ingliz tillarining grammatik va tipologik xususiyatlarini yaqqol namoyon etadi. Ingliz tili analitik til bo'lganligi sababli, unda turizm terminlari ko'pincha bir so'zli yoki qisqa so'z birikmalari shaklida ifodalanadi. Masalan, *guide, visa, resort, destination* kabi terminlar bir so'zli birliklar sifatida keng qo'llaniladi. Shuningdek, ingliz tilida so'z birikmasi orqali yasalgan terminlar ham ko'p uchraydi: *travel agency, boarding pass, tour operator*. Bu terminlar ixchamligi va aniq strukturasi bilan ajralib turadi. Bundan tashqari, qisqartmalar orqali hosil bo'lgan terminlar ham turizm sohasida faol ishlatiladi (*B&B, ETA, FIT*). O'zbek tilida esa turizm terminlari asosan so'z birikmalari yoki qo'shma shaklda ifodalanadi. Masalan, *sayyohlik agentligi, samolyotga chiqish taloni, dam olish maskani* kabi terminlar o'zbek tilining sintetik tuzilishiga xos bo'lib, izohli va tavsifiy xarakterga ega. Bu holat terminlarning semantik jihatdan to'liqroq ifodalanishiga xizmat qilsa-da, ixchamlikning pasayishiga olib keladi. Strukturaviy tahlil shuni ko'rsatadiki, ingliz tilida terminlar shakl

jihatdan qisqa va universal bo'lsa, o'zbek tilida ular ko'proq milliy til me'yorlariga moslashtirilgan holda qo'llaniladi. Shu sababli, terminologik tizimni rivojlantirishda ixchamlik va aniqlikni saqlash muhim vazifalardan biri hisoblanadi.

Turizm terminlarining leksik-semantik xususiyatlari

Xalqaro turizm terminlarini ingliz tilidan o'zbek tiliga tarjima qilish jarayonida bir qator leksik-semantik tafovutlar yuzaga keladi. Ushbu tafovutlar, avvalo, tillarning tipologik xususiyatlari, madaniy tafakkur farqlari hamda terminologik tizimlarning rivojlanish darajasi bilan bog'liqdir. Ingliz tilidagi ayrim turizm terminlari o'zbek tilida to'liq semantik ekvivalentga ega emasligi sababli, ularning ma'nosi qisman yoki izohli tarzda ifodalanadi. Ingliz tilidagi terminlar, odatda, tor semantik doiraga ega bo'lib, muayyan xizmat yoki jarayonni aniq ifodalaydi. Masalan, *accommodation* termini joylashtirish bilan bog'liq xizmatlarning umumiy nomi bo'lib, u *hotel*, *hostel*, *guest house* kabi tushunchalarni qamrab oladi. O'zbek tilida esa turizm terminlari ko'pincha semantik jihatdan kengroq va izohli xarakterga ega. Masalan, *mehmonxona* termini nafaqat bino, balki unda ko'rsatiladigan xizmatlar majmuasini ham anglatadi. Bu holat o'zbek tilining tavsifiylikka moyilligi bilan izohlanadi. Shuningdek, ingliz tilidagi ayrim terminlar o'zbek tilida bir nechta leksik variantlar orqali ifodalanishi mumkin. Bu esa terminologik noaniqlikni yuzaga keltiradi.

2-jadval

Turizm terminlarining leksik-semantik qiyosi

Inglizcha termin	O'zbekcha ekvivalent	Semantik farq
guide	gid / yo'l boshlovchi	O'zbek tilida ma'no kengroq
resort	dam olish maskani	Ayrim semantik belgilar yo'qoladi
package tour	sayohat paketi	Izoh orqali aniqlashtiriladi

Masalan, ingliz tilidagi *package tour* termini bir nechta xizmat turlarini (transport, joylashuv, ovqatlanish, ekskursiya) o'z ichiga olgan kompleks sayohat turini anglatadi. O'zbek tilida esa bu termin ko'pincha *sayohat paketi* tarzida tarjima qilinadi, biroq mazkur tarjima terminning barcha semantik komponentlarini to'liq aks ettirmaydi. Natijada, terminning mazmuni qo'shimcha izoh talab qiladi. Shuningdek, *resort* termini ingliz tilida maxsus infratuzilmaga ega bo'lgan dam olish hududini anglatadi. O'zbek tilida esa u *dam olish maskani* shaklida tarjima qilinib, ayrim semantik belgilar (masalan, xizmatlar majmuasi yoki mavsumiylik) yo'qolishi mumkin. Bu holat tarjima jarayonida semantik torayish yoki kengayish yuz berishini ko'rsatadi. Leksik-semantik tafovutlar terminologik barqarorlik masalasini ham dolzarb qiladi. Bir terminning bir necha tarjima variantda qo'llanilishi ilmiy va amaliy muloqotda tushunmovchiliklarga sabab bo'lishi mumkin. Shu bois, turizm terminlarini tarjima qilishda ularning semantik chegaralarini maksimal darajada saqlash muhim ahamiyatga ega. Mazkur jadvaldan ko'rinib turibdiki, ingliz tilidagi terminlar semantik jihatdan ixcham va aniq bo'lsa, o'zbek tilida ular ko'pincha izohli yoki keng ma'noli shaklda qo'llaniladi. Bu holat tarjima jarayonida terminlarning semantik chegaralarini saqlash masalasini dolzarb qiladi. O'tkazilgan tahlil shuni ko'rsatadiki, turizm terminologiyasining leksik-semantik tizimi ikki tilning tipologik xususiyatlari bilan chambarchas bog'liq. Ingliz tilining analitik tuzilishi terminlarning ixcham va bir ma'noliligini ta'minlashga, o'zbek tilining sintetik xususiyati terminlarning tavsifiy va keng ma'noda qo'llanilishiga olib keladi. Shu sababli, turizm terminlarini tarjima qilish va standartlashtirish jarayonida ushbu farqlarni inobatga olish zarur.

XULOSA

O'zbek va ingliz tillarida turizm terminologiyasining qiyosiy-lingvistik tadqiqi bo'yicha olib borilgan ishlar natijasida quyidagi ilmiy va amaliy xulosalarga kelindi:

1. **Terminologik tizimning shakllanishi:** Turizm terminologiyasi ko'p qirrali leksik qatlam bo'lib, u transport, mehmonxona servisi, iqtisodiyot va geografiya kabi bir qancha sohalar kesishmasida shakllangan. Ingliz tili global turizm industriyasida dominant til sifatida "donor-til" vazifasini o'tamoqda, bu esa o'zbek tili turizm leksikasining xalqaro terminlar hisobiga boyishiga olib kelmoqda.
2. **Strukturaviy mutanosiblik va farqlar:** Ingliz tilida turizm terminlari ko'pincha qisqa, ixcham va ko'p hollarda kompozitsiya (so'z qo'shish) usulida (*travel-agency*, *tour-operator*) hosil bo'ladi. O'zbek tilida esa ushbu tushunchalar asosan tahliliy usulda, ya'ni so'z birikmalari va izohli konstruksiyalar orqali ifodalanadi. Bu har ikki tilning tipologik xususiyatlaridan (ingliz tili analitik, o'zbek tili agglyutinativ) kelib chiqadigan qonuniyatdir.
3. **Leksik-semantik tahlil natijalari:** Tadqiqot davomida aniqlanishicha, ingliz tilidagi terminlar semantik jihatdan torroq va aniqroq chegaralangan. O'zbek tilida esa inglizcha terminlarni qabul qilishda semantik kengayish yoki torayish holatlari kuzatiladi. Masalan, "*Resort*" termini o'zbek tilida shunchaki "dam olish maskani" deb tarjima qilinishi uning tarkibidagi maxsus xizmat ko'rsatish infratuzilmasi ma'nosini biroz xiralashtiradi.
4. **Tarjima strategiyalarining samaradorligi:** Turizm terminlarini o'zbek tiliga o'girishda uchta asosiy model ustuvorlik qilishi aniqlandi:
 - o **Transliteratsiya va transkripsiya:** Xalqaro tushunchalarni (masalan, *vautcher*, *transfer*) o'z holicha qabul qilish;
 - o **Kalkalash:** So'zma-so'z tarjima qilish orqali yangi milliy muqobillarni shakllantirish (masalan, *sustainable tourism* – *barqaror turizm*);
 - o **Tavsifiy tarjima:** Milliy tilda muqobili bo'lmagan terminlarni izohlash orqali berish (masalan, *check-in* – ro'yxatdan o'tib mehmonxonaga joylashish).
5. **Amaliy ahamiyat:** O'tkazilgan tahlillar shuni ko'rsatadiki, o'zbek tili turizm terminologiyasini tartibga solish uchun sohaviy ikki tilli (inglizcha-o'zbekcha) izohli lug'atlarni yaratish zarur. Bu nafaqat tarjimonlar va gid-hamrohlar ishini osonlashtiradi, balki O'zbekistonning xalqaro turizm maydonidagi nufuzini lingvistik jihatdan ham mustahkamlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.

I. Me'yoriy-huquqiy hujjatlar:

1. **Mirziyoyev Sh.M.** Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2022. – 440 b.
2. **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining** 2022-yil 28-yanvardagi "2022–2026-yillarga mo'ljallangan Yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni.
3. **O'zbekiston Respublikasi Prezidentining** 2019-yil 5-yanvardagi "O'zbekiston Respublikasida turizmni tezkor rivojlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-5611-son Farmoni.

II. Asosiy adabiyotlar (Nazariy manbalar): 4. **Dann G.** The Language of Tourism: A Sociolinguistic Analysis. – Wallingford: CAB International, 1996. – 298 p. 5. **Lotte D.S.** Osnovi

postroeniya nauchno-texnicheskoy terminologii. – M.: Izd-vo AN SSSR, 1961. – 158 s. 6. **Wüster E.** Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie. – Wien: Springer, 1979. – 145 s. 7. **Mahmudov N.** Tilning mukammal tadqiqi yo'llarida. – Toshkent: Akademnashr, 2012. – 160 b.

III. Lug'atlar va dissertatsiyalar: 8. **Hojiyev A.** Tilshunoslik terminlarining izohli lug'ati. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2002. – 164 b. 9. **Ermatov Sh.R.** Ingliz va o'zbek tillarida turizm terminlarining lingvistik tahlili: Filol. fan. bo'yicha falsafa dokt. (PhD) ... diss. – Andijon, 2021. – 140 b. 10. **Rustamova D.** Lingua-semantic peculiarities of aphorisms in English and Uzbek: Master's dissertation. – Andijan, 2024. – 105 p.

IV. Elektron resurslar: 11. **World Tourism Organization (UNWTO)** official website: www.unwto.org 12. **Ziyonet** axborot-ta'lim portali: www.ziyonet.uz

